

DĚJINY PŘEKLADU

VÍTEJTE!

TOMÁŠ SVOBODA

VÝZKUM DĚJIN PŘEKladu V RÁMCI ČESKÉ (A ZAHRANIČNÍ) TRANSLATOLOGIE

TOMÁŠ SVOBODA

OSNOVA

- *I.) Úvod*

- Proč dějiny překladu?

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum
-

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování **vývojových tendencí** českého překladu od dob nejstarších po současnost (*Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS*)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

OSNOVA

- *I.) Úvod*

- Proč dějiny překladu?

Teorie a dějiny překladu .

Překladatelský proces a technika překladatelovy práce. Význam a jazyková forma; výrazové prostředky motivované jazykově a umělecky. Ochuzování jazyka překladu a jeho příčiny. Překládání jednotlivých složek díla: slovo, věta, rytmus prózy, básnický obraz, název kapitoly a knihy, dialog. Zvláštní požadavky dramatického překladu: mluvnost, sepětí s jevištní akcí a pod. Básnický překlad: převod verše mezi různými prosodickými systémy, různá hodnota těchto prosodických prostředků ve dvou jazycích. Souhrnná formulace ~~stanoviska~~ ^{požadavků} uměleckého mistrovství v tomto typu literatury jako základ pro metodologii překladatelské estetiky.

Překlad uměleckých složek budovaných na jazyku /charakteristické jméno, slovní hříčka, dialekt a pod./, a závislých na době a prostředí originálu /archaisace, bytové výrazy, historické narážky/. Zachovávání stylu originálu a nár. specifčnosti. Překlad a originál, ekvivalence, adaptace. Závislost překladatelské metody na ~~stanovisku~~ celkovém charakteru překládaného textu. Zření k celku díla. Souhrnný pohled na zákonitosti překladatelské věrnosti. Vývoj překladatelských metod. ~~XXXXXXXXXX~~ Římská teorie překladu, středověk, humanistické překlady, metoda klasicistická a romantická. Hlavní překladatelské generace v nové české literatuře: obrozenci, romantikové, májovci, lumírovci, okruh kolem Mod. revue, generace Ot. Fischera. Vývoj marxistické teorie překladu: revoluční demokraté, klasikové m.l., Stalinovy statí. Rozbor vývojových tendencí jako základ pro historické chápání jednotlivých teoretických pojmů i pracovních metod. Výběr děl pro překlad.

Učební cíl: umožnit posluchačům překladatelského studia vědecký pohled na problematiku oboru, seznámit je s dosevaďními výsledky bádání a tím jim dát metodologickou výzbroj pro samostatné řešení obtížnějších otázek jejich budoucí překladatelské nebo nakladatelské praxe.

Teorie a dějiny překladu

Překladatelský proces a technika překladatelské práce. Význam a jazyková forma; výrazové prostředky motivované jazykově a umělecky. Ochuzování jazyka překladu a jeho příčiny. Překládání jednotlivých složek díla: slovo, věta, rytmus prózy, básnický obraz, název kapitoly a knihy, dialog. Zvláštní požadavky dramatického překladu: mluvnost, sepětí s jevištní akcí a pod. Básnický překlad: převod verše mezi různými prosodickými systémy, různá hodnota těchto prosodických prostředků ve dvou jazycích. Souhrnná formulace ~~stanovení~~ ^{požadavků} uměleckého mistrovství v tomto typu literatury jako základ pro metodologii překladatelské estetiky.

Překlad uměleckých složek budovaných na jazyku /charakteristické jméno, slovní hříčka, dialekt a pod./, a závislých na době a prostředí originálu /archaisace, bytové výrazy, historické narážky/. Zachovávání stylu originálu a nár. specifčnosti. Překlad a originál, ekvivalence, adaptace. Závislost překladatelské metody na ~~stanovení~~ celkovém charakteru překládaného textu. Zření k celku díla. Souhrnný pohled na zákonitosti překladatelské věrnosti. Vývoj překladatelských metod. ~~XXXXXXXXXX~~ Římská teorie překladu, středověk, humanistické překlady, metoda klasicistická a romantická. Hlavní překladatelské generace v nové české literatuře: obrozenci, romantikové, májovci, lumírovci, okruh kolem Mod. revue, generace Ot. Fischera. Vývoj marxistické teorie překladu: revoluční demokraté, klasikové m.l., Stalinovy statě. Rozbor vývojových tendencí jako základ pro historické chápání jednotlivých teoretických pojmů i pracovních metod. Výběr děl pro překlad.

Učební cíl: umožnit posluchačům překladatelského studia vědecký pohled na problematiku oboru, seznámit je s dosevaďními výsledky bádání a tím jim dát metodologickou výzbroj pro samostatné řešení obtížnějších otázek jejich budoucí překladatelské nebo nakladatelské praxe.

PROČ DĚJINY PŘEKLADU?

- Překládová literatura tvoří velký podíl z celkové publikační produkce.
- Svaz českých knihkupců a nakladatelů: Zpráva o českém knižním trhu 2022/2023:

„Český knižní trh má importní charakter. Do ČR jsou dováženy knihy připravené a vytištěné v zahraničí, zejména však jsou importovány autorské licence. Za rok 2022 bylo z cizích jazyků přeloženo 6109 titulů. Poměr překladů vůči původní literatuře je tedy víceméně stabilní a pohybuje se kolem 40 %.“

PROČ DĚJINY PŘEKladu?

- příspěvek k poznání v těchto oblastech:
 - literární historie
 - komparatistika
 - vývoj estetických norem
 - vývoj kultury
 - mezikulturní vztahy
 - ...
 - mezinárodní srovnání
 - historie oboru (= > identita oboru)
 - ...
-

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum
-

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - **teoretické zpracování – Levého pojetí**
 - **Popovičův projekt dějin překladu**
 - **oblasti výzkumu**
 - **metody výzkumu**
 - **translatologická analýza v oblasti DP**
 - **vyhledávací portály pro výzkum**

ČS teorie

(kontextové informace)

- ▣ Levý, Popovič (Žurišin)
 - ▣ pražský strukturalismus
 - ▣ lingvistika + literární věda, literární historie
 - ▣ diachronie + synchronie
-

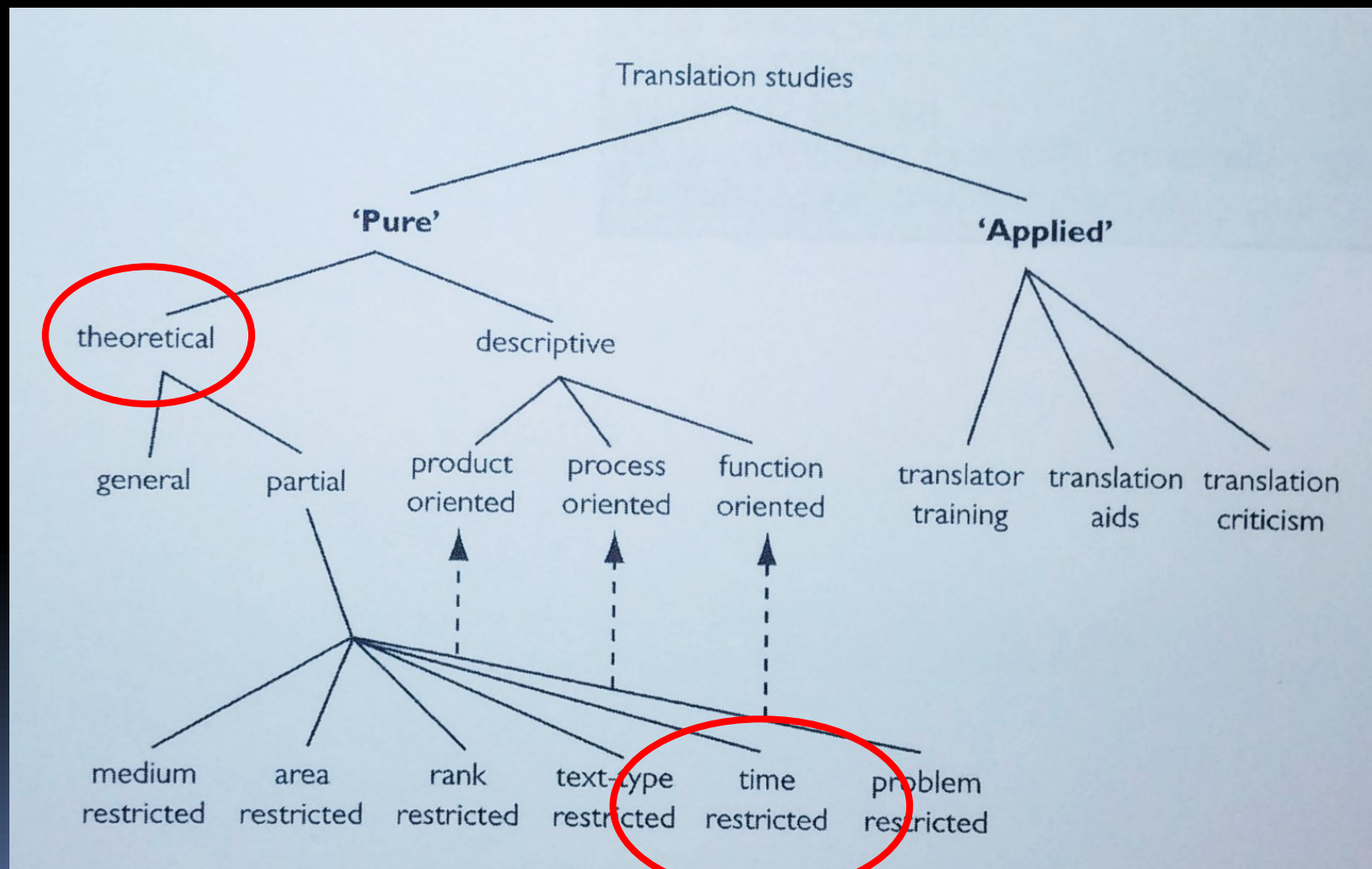
Milníky TS

(kontextové informace)

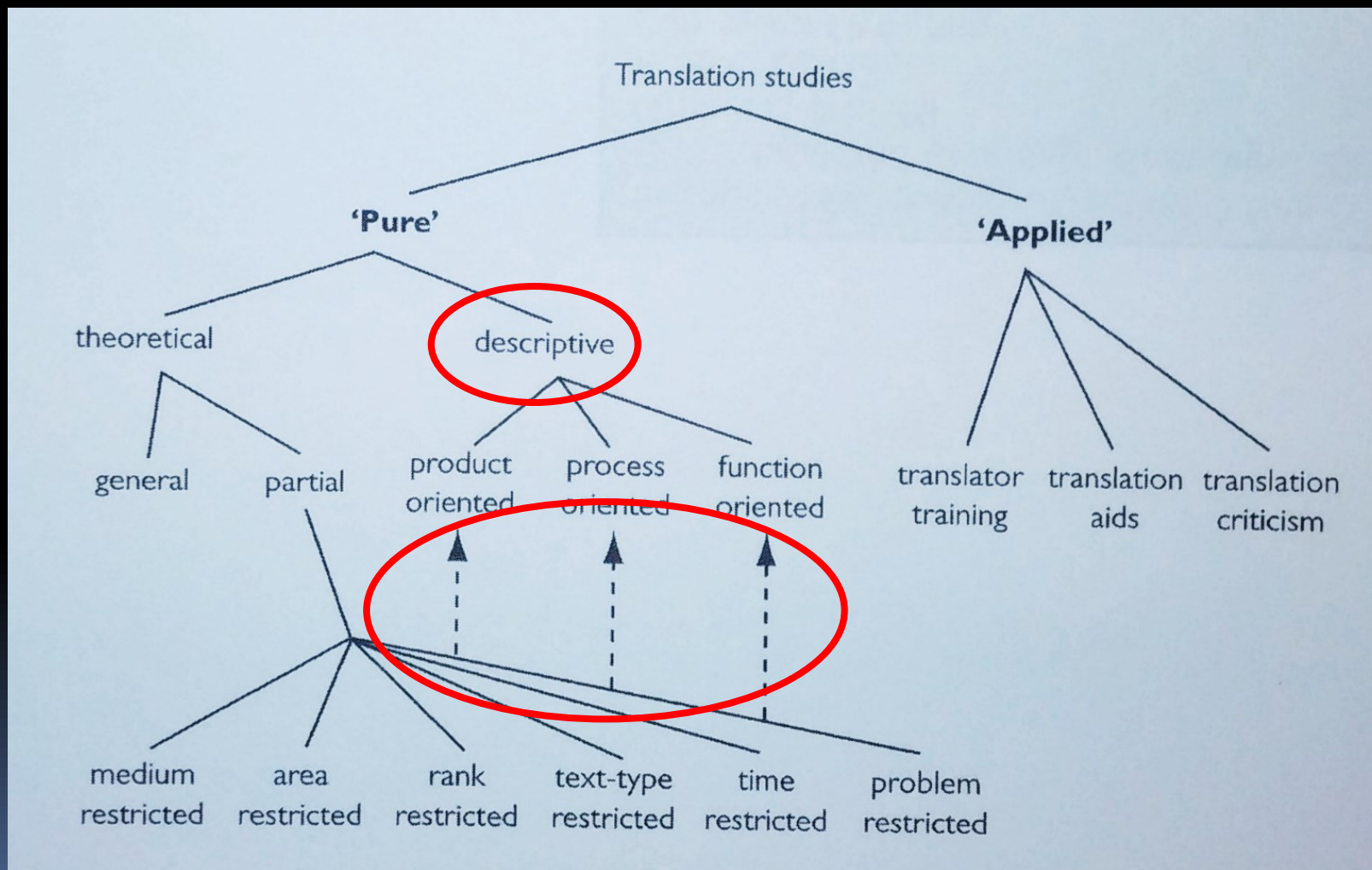
- 70. léta 20. st.: pragmatický obrat
- 80 . léta 20. st.: kulturní obrat (Bassnett/Lefevere)
- 1990 Polysystem Theory (I. Even-Zohar)
- 90 . léta 20. st.: Manipulation School (Hermans, T. (ed.) (1985) *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*; Lefevere, A. Bassnett, S. (1990) eds. *Translation, History and Culture*; Lefevere, A. (1992) *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*; Lefevere, S. Bassnett (1998) *Constructing cultures: essays on literary translation*)
- 1995: Descriptive Translation Studies (Toury, Gideon: *Descriptive Translation Studies and beyond*)
- 2005: sociologický obrat (A. Pym)
- empirický, globalizace, technologický...

DP

(kontextové informace)

James Holmes , 1972, The Name and Nature of Translation Studies

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

Přístup J. Levého v souvislosti s DP

LEVÝ, Jiří: K práci v dějinách českého překladu.
In: Světová literatura, roč. II, č. 4, 1957.

↔ LEVÝ 1957 (České teorie překladu)

→ LEVÝ 1963 (Umění překladu)

Důležitý koncept: normy, normény

Přístup J. Levého v souvislosti s DP

Kritika A. Popoviče (po 18 letech):

„Pod teóriou prekladu sa tu myslí sformulovaná poetika prekladateľa, dobový materiál, z ktorého možno dedukovať názory na preklad a čiastočne sondy, ktoré odkrývali metódu prekladania – koncepciu prekladateľa. Skúmanie poetiky prekladu autor obmedzil na hranice použiteľnosti pre zovšeobecnenie názorov na preklad. Skúmanie prekladu zostalo mimo rámca historickej poetiky. Levého prácu možno teda charakterizovať ako pokus o dejiny prekladu na rovině čisto abstraktnej teórie, a nie poznanej praxe.“
(Popovič 1975, 15)

Přístup J. Levého v souvislosti s DP

Kritika A. Popoviče (po 18 letech):

„Pod teóriou prekladu sa tu myslí sformulovaná poetika prekladateľa, dobový materiál, z ktorého možno dedukovať názory na preklad a čiastočne sondy, ktoré odkrývali metódu prekladania – koncepciu prekladateľa. **Skúmanie poetiky prekladu autor obmedzil na hranice použiteľnosti pre zovšeobecnenie názorov na preklad. Skúmanie prekladu zostalo mimo rámca historickej poetiky.** Levého prácu možno teda charakterizovať ako **pokus o dejiny prekladu** na rovině čisto abstraktnej teórie, a nie poznanej praxe.“
(Popovič 1975, 15)

Přístup J. Levého v souvislosti s DP

LEVÝ 1957 (České theorie překladu)

„Zdůrazňujeme, že naše studie nechce podat dějiny českého překladu, ale jen dějiny teoretického myšlení o překladu a jeho uměleckých prostředků.“ (Levý 1957: 5)

Přístup J. Levého v souvislosti s DP

LEVÝ 1957 (České theorie překladu)

„Zdůrazňujeme, že naše studie **nechce podat dějiny českého překladu**, ale jen dějiny teoretického myšlení o překladu a jeho uměleckých prostředků.“ (Levý 1957: 5)

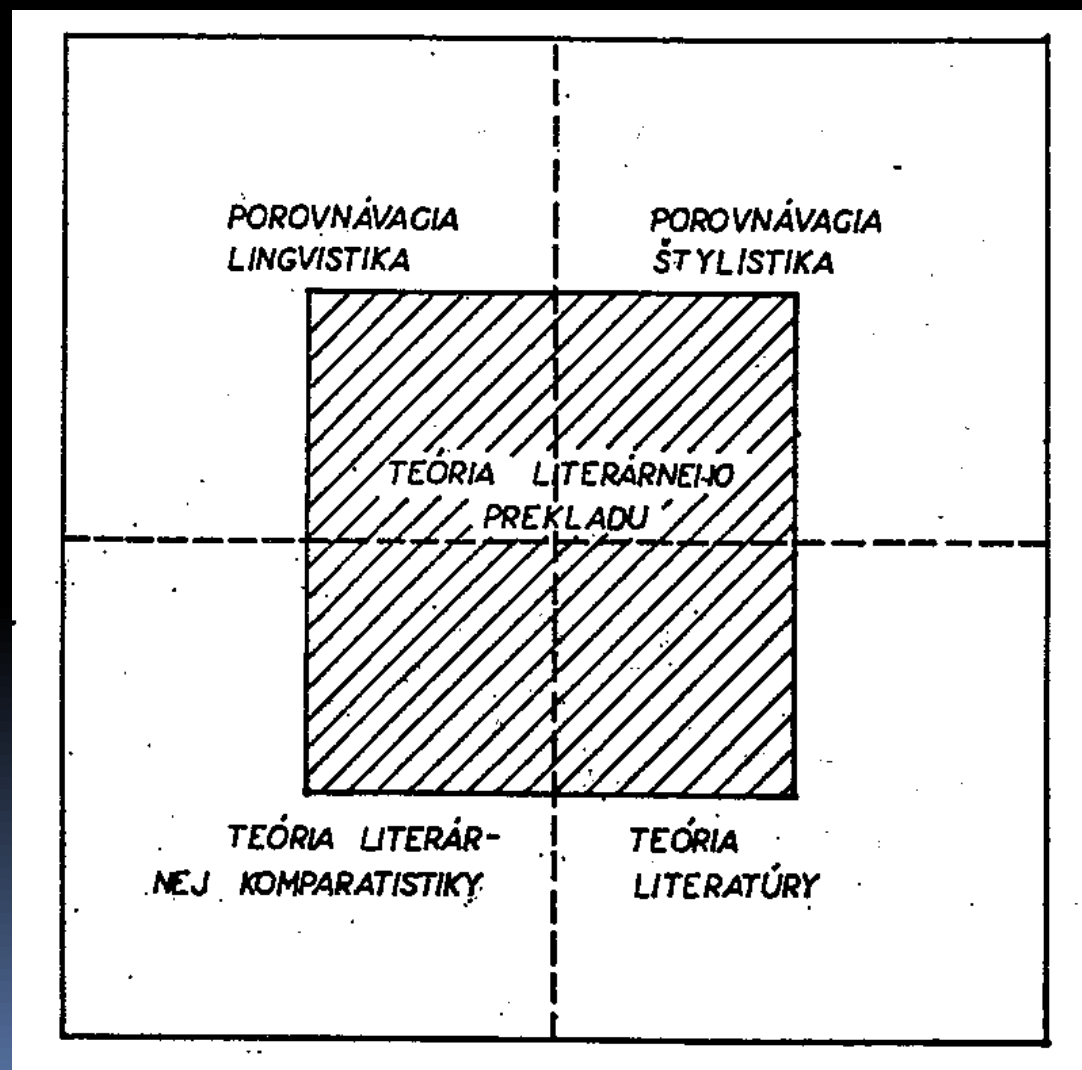
OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

Popovič 1975

(kontextové informácie)

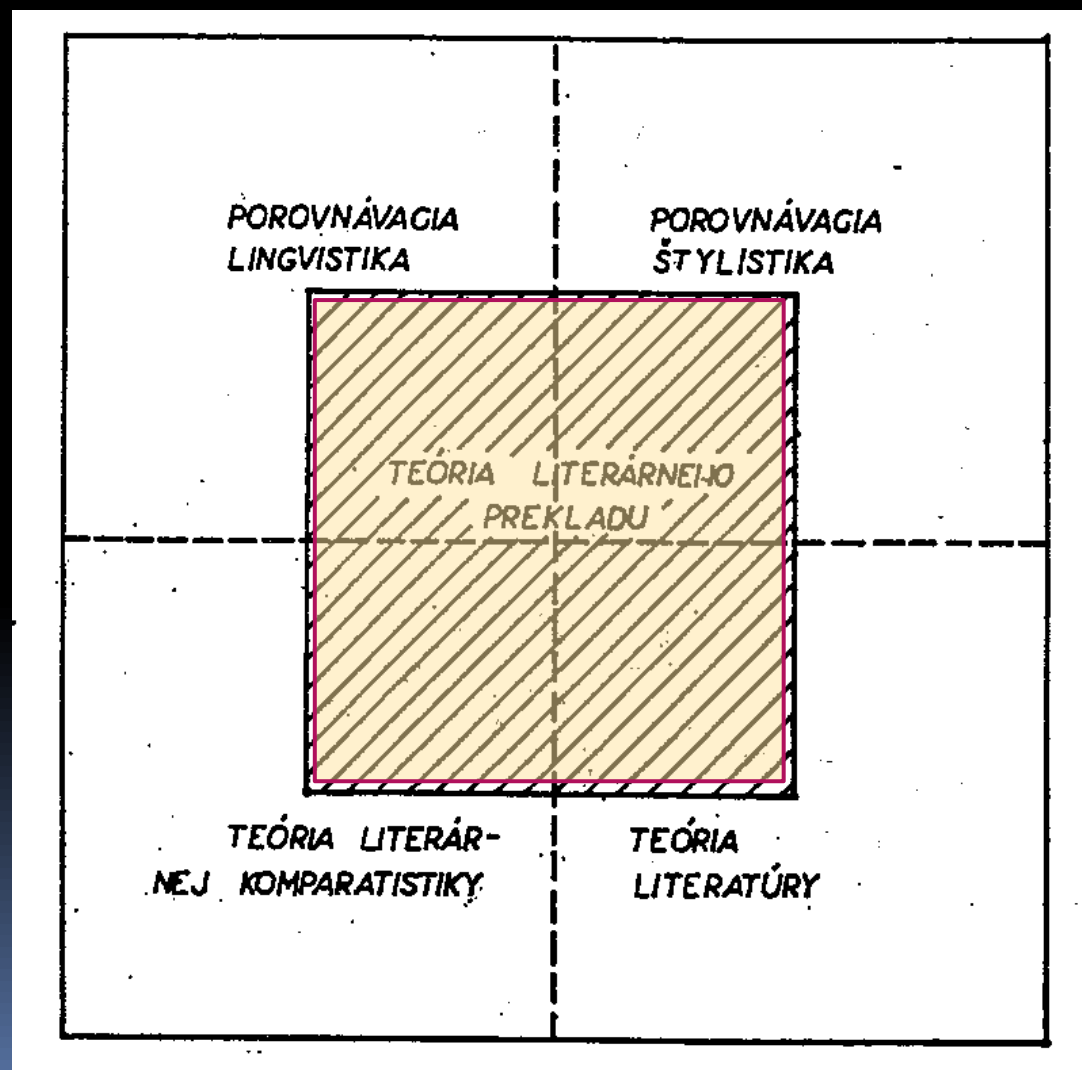
Teória umeleckého prekladu

Popovič 1975

(kontextové informácie)

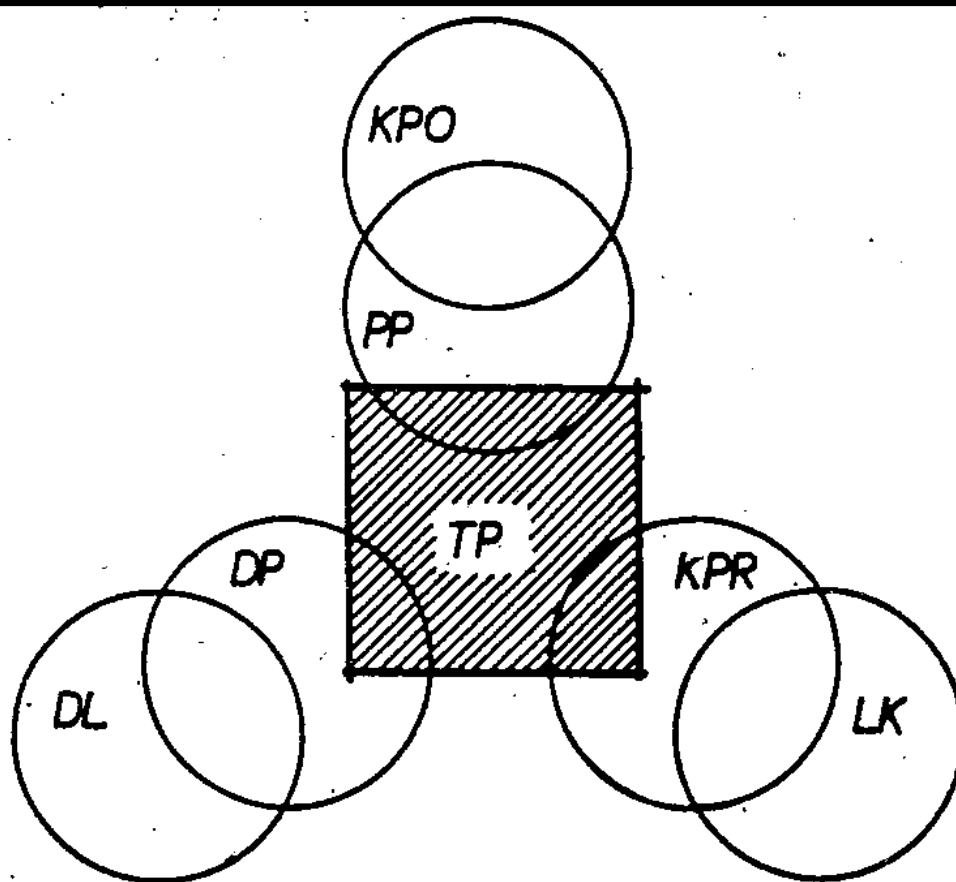
Teória umeleckého prekladu

Popovič 1975

(kontextové informácie)

Teória umeleckého prekladu

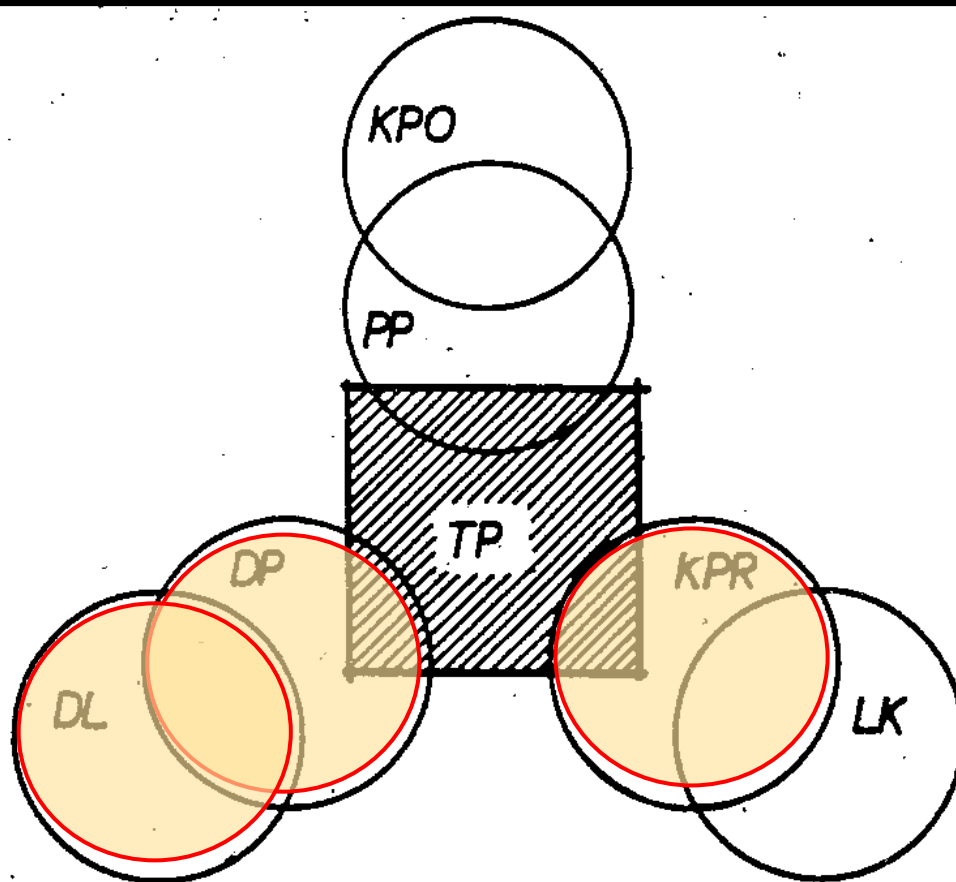

TP = teória prekladu, DP = dejiny prekladu, DL = dejiny literatúry, KPR = kritika prekladu, LK = literárna kritika, PP = praxeológia prekladu, KPO = kultúrna politika

Popovič 1975

(kontextové informácie)

Teória umeleckého prekladu

TP = teória prekladu, DP = dejiny prekladu, DL = dejiny literatúry, KPR = kritika prekladu, LK = literárna kritika, PP = praxeológia prekladu, KPO = kultúrna politika

Popovič 1975

A. Prípravné práce k dejinám prekladateľstva.

1. Bibliografický súpis prekladov.

Štatistika rukopisných, časopiseckých a knižných prekladov (a jej vyhodnotenie podľa literárnych druhov autorov, literatúr, epoch).

2. Bibliografia prekladateľov — Slovník národných prekladateľov.

Diferenciácia prekladateľstva:

a) spisovateľ a prekladateľ v jednej osobe,

b) prekladateľ-spezialista.

B. Praxeológia prekladu. Vonkajšie podmienky a kultúrno-spoločenské predpoklady prekladateľskej činnosti.

C. Vývoj prekladateľských metód.

1. Prekladateľský program.

2. Dejiny prekladateľských metód podľa jednotlivých období.

a) Sformulovaná poetika prekladu.

b) Poetika prekladu (Proces a text). Vzťah: originál ↔ preklad, vzťah preklad ↔ preklad.

D. Úloha prekladu v literárnom vývoji.

1. Preklad v kontexte pôvodnej tvorby.

a) Slohové postupy prijímajúcej literatúry v preklade a naopak.

b) Žánrový aspekt literatúry a preklad.

E. Funkcie prekladu v literárnom živote.

1. Preklad ako fakt medziliterárnej komunikácie.

2. Preklad v systéme metaliteratúry — literárneho vzdelania.

3. Preklad v kontextoch literatúry, filozofie, kultúry, a podobne.

F. Typológia národného prekladu v jednotlivých obdobiach v porovnaní s inými literatúrami.

Popovič 1975

A. Prípravné práce k dejinám prekladateľstva.

1. Bibliografický súpis prekladov.

Štatistika rukopisných, časopiseckých a knižných prekladov (a jej vyhodnotenie podľa literárnych druhov autorov, literatúr, epoch).

2. Bibliografia prekladateľov — Slovník národných prekladateľov.

Diferenciácia prekladateľstva:

a) spisovateľ a prekladateľ v jednej osobe,

b) prekladateľ-spezialista.

B. Praxeológia prekladu. Vonkajšie podmienky a kultúrno-spoločenské predpoklady prekladateľskej činnosti.

C. Vývoj prekladateľských metód.

1. Prekladateľský program.

2. Dejiny prekladateľských metód podľa jednotlivých období.

a) Sformulovaná poetika prekladu.

b) Poetika prekladu (Proces a text). Vzťah: originál ↔ preklad, vzťah preklad ↔ preklad.

D. Úloha prekladu v literárnom vývoji.

1. Preklad v kontexte pôvodnej tvorby.

a) Slohové postupy prijímajúcej literatúry v preklade a naopak.

b) Žánrový aspekt literatúry a preklad.

E. Funkcie prekladu v literárnom živote.

1. Preklad ako fakt medziliterárnej komunikácie.

2. Preklad v systéme metaliteratúry — literárneho vzdelania.

3. Preklad v kontextoch literatúry, filozofie, kultúry, a podobne.

F. Typológia národného prekladu v jednotlivých obdobiach v porovnaní s inými literatúrami.

Konkrétní příklad: „překladačský program“

- = výběrová fáze překladačského procesu
 - mělo vliv na překladačskou metodu?
 - jaký cíl sledoval překladač
 - podněty, motivy na straně překladače
 - vnější (např. existenční)
 - vnitřní (proč volba daného autora...)
 - prameny: korespondence, memoáry, dobové recenze, sekund. literatura
 - jak výběr souvisí s dobovým stavem literatury, žánrů
-

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

Oblasti výzkumu

- 1) Direkcionalita
 - překlady do/z češtiny
- 2) Temporální vymezení
 - DP v určitém období
- 3) Dějiny žánru či tematické oblasti
 - dějiny překladu dramatu
 - dějiny odborného překladu
- 4) Kdo?
 - překladatelé (tzv. „mikrohistorický přístup“, *Translator Studies*)
- 5) Co? Co ne?
 - co se (ne)překládalo (*Non-Translation*)

Oblasti výzkumu

5) Proč?

- záměr

6) Jak?

- TA

7) Recepce

- překladů
- „Wirkungsgeschichte“
- zastarávání, změna funkce překl. textu

8) Dějiny institucí

- překl. instituce
 - uskupení překladatelů, tzv. školy
-

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

Metody výzkumu

- 1) přísně deskriptivní přístup (exaktní)
- 2) hermeneutický přístup

- rešeršní práce
 - translatologická analýza
 - orální historie
 - kvantitativní metody – korpusový výzkum
-

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

Modely kritiky překladu / translatologické analýzy

- Levý 63 = užší pohled
 - Levý mimo '63 = širší pohled
 - Popovič
-

Přístup J. Levého: Kritika překladu v souvislosti s DP

Soustavé zpracování:

**Svoboda, Tomáš: „Model translatologické analýzy
podle Jiřího Levého“**

In: Vega Cernuda, M.A., P. Mračková Vavroušová, P. Martino-Alba y M. J. Cuenca Drouhard: Hispanistica y traductologia: dos pasiones. Jana Kralova in honorem, Madrid: OMMPRESS, col. Traducción / MHISTRAD, no. 12, 2021, pp. 181-202.

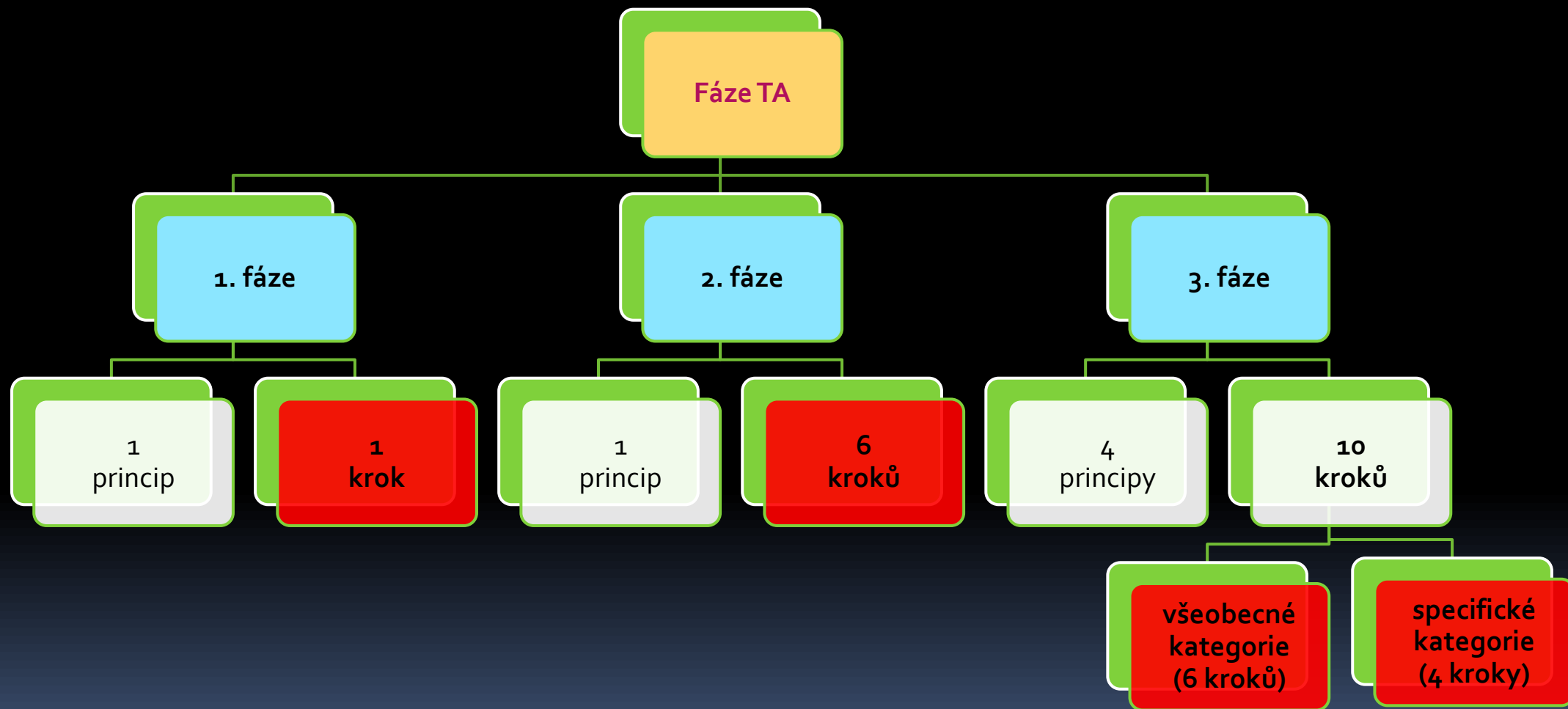

Přístup J. Levého k TA

10 principů KP:

- i) Pro Levého je téma KP velmi důležité
- ii) KP se podle Levého dotýká umění
- iii) Levý uvažuje o KP zejména v kontextu (literárně)historickém
- iv) Přístup Levého ke KP je novátorský
- v) Levý neprezentuje „model“ kritiky překladu
- vi) Levého názory na KP lze odvodit z jeho díla i nepřímo
- vii) KP není triviální a měla by být exaktní
- viii) KP má normativní a historické ukotvení
- ix) KP by neměla být jen negativní
- x) KP by měla být konstruktivní

Přístup J. Levého k TA

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
 - vyhledávací portály pro výzkum

OSNOVA

- *I.) Úvod*

- Proč dějiny překladu?

OSNOVA

- *II.) Metoda práce v DP: obecně a konkrétně*
 - teoretická východiska (vývoj translatologie)
 - teoretické zpracování – Levého pojetí
 - Popovičův projekt dějin překladu
 - oblasti výzkumu
 - metody výzkumu
 - translatologická analýza v oblasti DP
-

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost (*Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS*)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost (*Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS*)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost
(Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

POZNÁMKY NA ÚVOD

- „*Dějiny českého překladu*“
 - „syntéza“: Dějiny českého překladu (≠ Levý 1957)
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost na základě materiálových studií (*vizualizace, viz dále*)
 - téměř chybí zpracování dějin odborného překladu
-

Souhrnná pojednání k dějinám (staršího) českého překladu

- J. Levý: *České theorie překladu* (v r. 1957; znovu vydáno v r. 1996 a r. 2023)
 - B. Ilek: *Minulost a současnost českého překladu* (ILEK 1982, in: PŘEKLAD V ČESKOSLOVENSKU 1982; vyšlo v témže roce také v anglickém překladu: *Translation in Czechoslovakia*)
-

Souhrnná pojednání k dějinám (staršího) českého překladu

- Z. Kufnerová, E. Osers: heslo *Czech tradition*
(in: ROUTLEDGE ENCYCLOPEDIA OF
TRANSLATION STUDIES 1998)
 - Sborník *Kapitoly z dějin českého překladu*
(2002, vyd. M. Hrala), především studie
Jindřicha Veselého, *Český překlad od
středověku do národního obrození*
-

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost
(Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

Vizualizace vývoje české překladové normy

VIZUALIZACE VÝVOJE ČESKÉ PŘEKLADOVÉ NORMY – překlad v směru DE-CS								
1848 1870 1900 1918 1938 1948 1968 1989								
Periodizace	1840 - 1869 Májovci	1870 – 1899 Lumírovci A) J. Vrchlický B) J. V. Sládek Ruchovci	1900 - 1914	1918 – 1938 První republika	Protektorát ¹ 1938 - 1945	1948-1989		1989– Sametová revoluce - současnost
Tematické oblasti						1948–1955	(dodatečné rozdělení, není ve zdroj. lit.)	
REDAKČNÍ ÚPRAVY								
IDEOLOGICKÉ ASPEKTY								
						FKP-Eiss (překlad od roku 1948)		
								SWDFT (o gulagu, vyšlo po 1989)
Celková strategie: VOLNÝ PŘEKLAD ²		A) forma	1911 *Sdružení překladačské			konzervativismus v 50. letech	poezie	
		B) obsah	Moderna					
						FKP-Eiss		FKP-Čer
Strategie EXPLICITACE								
Konkrétně: vysvětlivky	pod čarou					+ vnitřní		
								SWDFT: menší deficit u č. čtenáře
STYLISTIKA (např. intenzifikace)	stylistické ekvivalenty	Ruchovci- dodržování stylistiky	exotizace					
						FKP-Eiss		FKP-Čer SWDFT
Jiné JAZYKOVÉ kategorie (např.			lex.: novotvary, archaismy					

OSNOVA

- *III.) Dějiny českého překladu*
 - čtyři soustavná pojednání k dějinám českého překladu
 - potřeba zpracování vývojových tendencí českého překladu od dob nejstarších po současnost (Vizualizace vývoje české překladové normy – překlady ve směru DE-CS)
 - příklady témat zpracovaných jako dipl. práce v ÚTRL

Diplomové práce v ÚTRL k DP

- Dva překlady //díla//
- Překlad //díla// od //překladaatele//
- Fischerova škola
- Pavel Eisner
- Spolková činnost překladatelů ve 2. polovině 20. stol.
- Dějiny JTP
- Překlad a samizdat